

Jerusalem Mint Quality Standards During Wars and Rebellions

מצבי איכות טביעת המטבעות בירושלים בימי מרידות ומלחמות

יהושע זלוטניק Zlotnik Yehoshua

zlotniky@bezeqint.net

5.01.2015

Abstract

Coins produced by the Second Temple period Jerusalem mint are characterized by their inconsistent quality. Some are excellent, produced on a high standard, while others are mediocre to inferior. Prevailing conditions at the time of production and the physical context of their discovery determines their current condition. Normal scholarly publication and research practice is to present the well-preserved and attractive coins, in good condition or better. In this article the author prefers to focus on the other lesser quality coins minted in Jerusalem that were in circulation at that time. Most of these were produced under low technical standards by the mint, especially during the fighting between Herod and Matitياهو Antigonus, and similarly during the Great Rebellion against Rome.

מטבעות מטביעת מטבעת ירושלים מאופיינים שאינם מקשה אחת. חלקם בטיב ורמה מעולה וטובה מאד ויתרתם ברמות בינוניות ומטה. מצבי המטבעות נובעים בעיקר מתהליכי טביעתם במטבעה וחלקם לתנאים שהיו במקומות שהתגלו. מקובל להציג בספרות ובמחקר את המטבעות במצבים טובים ומעלה, נאים ושמורים וזו הצגה סבירה. המחבר העדיף להתמקד במאמר זה ביתר המטבעות שהוטבעו בירושלים, והיו במחזור, במיוחד כאשר רובם שנוצרו ברמות תקן נמוכות במטבעת ירושלים, במיוחד בתקופת המלחמה בין הורדוס למתתיה אנטיגונוס וכן לטביעות מטבעות כאלה בימי המרד הגדול נגד הרומאים.

במהלך המרד הגדול נגד הרומאים בשנים 66-70 לספירה טבעו בירושלים מטבעות בכסף ובארד. בעוד מטבעות הכסף אשר נועדו לשמש בתהליך תרומת חצי השקל וכפולותיהם לבית המקדש, לעומתם מטבעות הארד, נועדו לשימוש יומי במחזור הכלכלי במהלך המרד ובעיקר בירושלים. הסמלים והכתובות על המטבעות מתקופה זו נועדו לעודד את רוח המרד בעם.

מטבעות הכסף שהוטבעו בכל אחת משנות המרד בוצעו ברמות איכות גבוהה ואחידה במיוחד מאחר ותכולת הכסף בהם הייתה רבה מהרגיל, לערך 98% תכולת כסף צרוף, נועדה לקיום המצווה הזו כלשונה. ניתן להניח שטביעתם של מטבעות כסף אלה, שכללו 2 ערכים: חצי שקל ושקל, נעשתה כחלק בלתי נפרד מפעילות שלטונות בית המקדש ובפיקוחם, בכדי שהשימוש בהן יעשה כדין. יצרני הגלופות וכן עובדי המטבעה, נדרשו לייצר את המטבעות באיכות גבוהה מאד ובהתאמה לאסימוני המטבעות. החלפנים, שהתמקמו בקרוב מקום לכניסה למקדש, אלה פעלו להמיר מטבעות וכספים של עולי רגל מקרב תושבי הארץ ואחרים שהגיעו מהתפוצות ולהתאים בשווה ערך למטבעות השקלים מכסף. ניתן להניח שגם פעילותם נעשתה בפיקוח שלטונות המקדש. להצביע על כך שטביעות השקלים של המרד באו כחלופה למטבעות שקלים מצור באותם ערכים, אשר שמשו לפני כן לתרומות למקדש ואשר פסקו להופיע במחזור באותה עת.

Fig 1. Coin "Year two" qualitative level

מאידך מטבעות הארד, שמטבעת ירושלים טבעה במהלך המרד, מופיעים ומוצגים במיטבם, רובם ככולם, בפרסומים על המטבעות של המרד. נשאלת השאלה מה מאפיין את רוב המטבעות מארד שהיו במחזור בתקופת המרד הגדול בירושלים כאשר גם אותם רצוי להכיר. לציין שאיכות הרושמות, ששימשו לטביעת המטבעות, בתקופת המרד בדרך כלל הייתה סבירה. לעתים הגלופות בגודלם לא התאימו לאסימונים. ונשאלת השאלה האם עובדי המטבעה השתמשו בגלופות בגודל לא מתאים או שיצרני הגלופות לא יצרו את הגלופות כראוי. לעתים טיב הגלופות לא היה איכותי, כי אז הגלופות נסדקו תוך טביעת המטבעות. ישנה גם סוגיה, האם האומנים שיצרו את הגלופות בהם של הגביעים ועלי הגפן המופיעים מטבעות המרד הגדול ולחילופים קרני השפע המופיעים על מטבעות מתתיה אנטיגונוס, עשו את עבודתם כל אחד לפי כישוריו, כאשר מולם עמדו הגביעים או ציורים או מתוך הזיכרון ודמיון, זאת מאחר ואלו היו סמלים. לפי שנראה ממצב המטבעות לא נדרש מיצרני הגלופות על ידי שלטונות המטבעה להקפיד במוצר כפי שלא נדרש מעובדי המטבע לשמור על טיב ואיכות של המטבעות. יצרני הגלופות ראו את ההתייחסות

לאיכות המטבע ושמירה על תקן וככל הנראה כל אחד עשה העבודה לפי סגנונו וטעמו.

המחבר טוען שרובם של המטבעות במחזור היו ברמות בינוניות ומטה זאת על פי סריקה במהלך השנים, של מטבעות רבים מתקופת המרד הגדול. ניתן לומר שניתן לסווג בטיבם ובמצב שימורם את רוב המטבעות שהיו במחזור בירושלים לרמה בינונית. מהמצב משתמע שתושבי ירושלים לא בחלו להשתמש גם במטבעות באיכות נמוכה, במטבעות פגומות ואחרים שהיו במצבים לא תקינים. במהלך המרד, הכלכלה בירושלים פעלה ככלכלה סגורה. והמחבר יציג בהמשך דוגמאות ממטבעות אלה, כאשר את רובם מאפיינים פגמים שנוצרו בתהליך הטביעה, בהם טביעות כפולות, סדקים וחתכים כתוצאה מתהליכי הטביעה במטבעת העיר (Zlotnik 2012:81-92) ומטבעות שנפגמו בשריפה (Bijovsky 2009:73-81). זו הייתה המציאות הנומיסמטית באותה עת.

Fig 2. Low quality level coin "Year two"

נשאלת השאלה, האם הטביעה באיכות ממוצעת בינונית, בתקופת המרד נעשתה כתוצאה מרשלנות של עובדי המטבעה, שעקב לחץ של השלטונות המקומיים עליהם, נאלצו להוציא סחורה פגומה מאד מתוך המטבעה או שזו הייתה הגישה השוטפת והסטנדרטית של הרשויות שבסמכותם הפעילו את המטבעה לחלופין מדיניות של הנהלת המטבעה ממש. תשובה לכך ניתן לקבל מתוך השוואות בין טיב מטבעות הארד מתקופת המרד הגדול בהשוואה למטבעות מטביעת ירושלים, לטביעה של אותה המטבעה, שטבעה את המטבעות בתקופות קודמות בהן מטבעות החשמונאים, הנציבים ומטבעות הורדוס. אין ספק שנוצרו שינויים המתחייבים כתוצאה מתחלופת עובדים במטבעת ירושלים מעת לעת, ואלה נתנו תוצאות ברמות של טיב ואיכות המטבעות, זאת כאשר טיב ושמירה על התקן הייתה תלויה בכישוריהם האישיים ובמיומנותם של צוות המטבעה וכן ברצונם לשמור על אסטטיות של המטבעות שיצרו. ייתכן ששלטונות המטבעה העסיקה עובדים זרים מיומנים בייצור רושמות וטביעת מטבעות.

בהתייחס לטיב המטבעות יש להביא בחשבון את המצב שנוצר בתקופת המרד בירושלים, שאז המגמה הייתה בשיטת לא העיקר האיכות אלא הכמות. העיר

הייתה במצור. אספקת סחורה הייתה בקיצוב והביקושים לסחורות עלו על ההיצע, מצב שהביא לאינפלציה והיה צורך לשלם עבור סחורות יקרות יותר יחסית בכמויות רבות יותר מטבעות, עבור אותם סחורות ושירותים ומטלה זו הוטלה על המטבעה המקומית. להביא בחשבון שחלק מאוכלוסיית המורדים בעיר הנצורה הועסקו כלוחמים להגן על ירושלים במצור. לאלה היה צריך לשלם שכר, כאשר הם לא הפיקו בפועל כל תוצרת. מצב זה הביא ליצור רב של מטבעות.

מבחינת מצבה של מטבעת ירושלים בעת המצור הרומאי על העיר, מקורות האספקה של המטבעה היו מעטים, הן בלוחות דפוס מאבן ליצירת אסימונים וכן גם בחומר הגלם של מתכת הברונזה, ששימש גם ליצור כלי נשק ושנועד לייצור האסימונים ובהמשך לטביעת המטבעות. לפני פרוץ המרד והמצור של הרומאים על ירושלים, על פי הממצאים של יצור לוחות אבן ששימשו ליצור אסימונים אשר התגלה במזרח העיר (Ariel 2012:69), סביר להניח שהמטבעה בעיר הסתייעה בקבלני משנה שביצעו חלק מתהליך הייצור של לוחות אבן ליצירת אסימונים ובדיקת ייצור אסימונים באמצעותם וייתכן גם בייצור אסימונים, כחלק מתהליך לטביעת מטבעות. עקב המצור על העיר נאלצה המטבעה בעיר לעבור לייצור עצמי של דפוסי אבן ואסימונים בתוככי העיר, פעילות שייתכן ופגמה בטיב המטבעות בתהליך ייצור המטבעות.

דפוס לטביעת מטבעות מאבן
שהתגלה במזרח תלפיות ב-ם

Fig 3. Mold for casting coins during the Great Revolt

עם זאת בעיר שכנה אוכלוסייה רבה שהיה צורך לספק את צרכיה במלאי חדש של מטבעות הולך וגדל. האינפלציה בעת המצור נתנה את אותותיה בעיר בתחומים שונים. המחירים האמירו עקב מחסור במצרכי יסוד ומחירם עלה תכופות. היה צורך לעשות התאמות של אמצעי התשלום למצב האינפלציה בקצב מוגבר ומתאים לעליית המחירים וזאת בכמויות ניכרות של מטבעות נוספים מטעם השלטונות בעיר באמצעות המטבעה המקומית.

יש לציין שבליט ברירה נעשה שימוש גם במטבעות שהוטבעו במטבעת העיר בעבר וחלקם עדיין היו במחזור הכספים. חלקם, עקב שימוש ממושך במחזור

היה שחוק. לכן בממצא המטבעות במחקר התגלו גם טביעת המרד על מטבעות אגריפס הראשון ומטבעות סלבקים. גם מטבעות אלה עברו הטבעה מחדש על הטביעה הקודמת למחזור ועל מנת להשתמש בהם מחדש בפעילות השוטפת בכלכלת העיר הנצורה.

האוכלוסייה השתמשה במטבעות ארד ברוב העסקאות. ייתכן ולעתים התקיימו גם עסקאות ברטר. השימוש במטבעות בכל טיב שהוא היה מקובל, כי זה היה אמצעי התשלום שאושר בסמכות השלטונות הריבוניים בעיר באותה עת. מכאן עולה שערכם של מטבעות הארד שהיו במחזור הכלכלי בעיר, היה זהה כיחידות שייצגו ערך כלכלי, ללא כל קשר לטיבם.

בסופו של דבר המצב הסופי של המטבעות מארד בממצא של מטבעות המרד הגדול נגד הרומאים מתקופה זו היה : א). רמת תקן בפועל נמוכה, שכלל לא נדרשה כסטנדרט. ב). מצב המטבע בהתאם למשך השימוש במטבע במחזור בתקופת המרד. ג). התנאים בהם המטבע השתמרה, לאחר שיצאה מכלל שימוש.

מצבי איכויות בטביעת מטבעות המרד הגדול נגד הרומאים

Fig 4. Minting quality mode during the Great Revolt

בתקופת שלטונו של מתתיה אנטיגונוס, אחרון המלכים החשמונאים בשנים 40-37 לפנה"ס, היו מלחמות תכופות בארץ ישראל בין צבאות מתתיה אנטיגונוס והורדוס, בהמשך התקופה הסתייע הורדוס בחילות הרומאים. בעת מלחמות וגיוס תושבים לצבאות, נפגעה החקלאות שהייתה הענף הכלכלי העיקרי במשק, במיוחד וירדה התפוקה של המשק הארץ ישראלי של אז. גם ביצור בענף המלאכה הייתה תופעה דומה ונוצר מחסור כללי בסחורות. הביקוש לסחורות עלה תכופות.

כאשר הגיעו לארץ צבאות זרים נוצרו ביקושים נוספים לסחורות מקומיות, ביקוש זה הביא לעליות מחירים גבוהה ועל מנת להתאים את הביקושים למחירים הגואים היה צורך ודרישה לייצור נוסף של מטבעות רבים לאלה שהיו במחזור. לחיילות שגויסו על ידי מתתיה, היה צורך ודרישה לשלם משכורות וזה נעשה באמצעות יצור והנפקת מטבעות חדשים.

דפוס טביעת מטבעות בגודל בינוני של מתתיה אנטיגונוס, שהתגלה במצודה

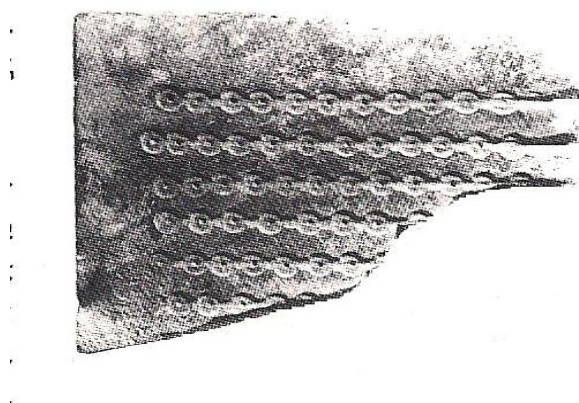

Fig 5. Mold for casting coins of Mattathias Antigonus

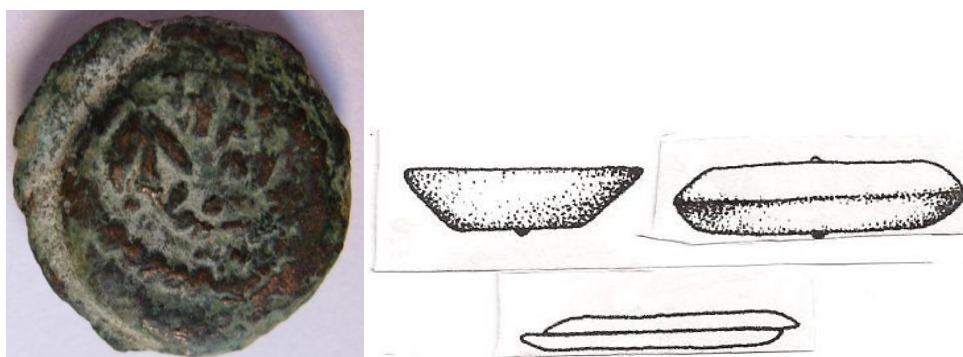

Fig 6. Coin of Antigonus with drawing of Flans that have slid sideways

טביעת המטבעות בתקופת מתתיה אנטיגונוס מתאפיין במטבעות מסוג "מטבעות מוזזים".

מאחר והייצור נעשה בלוחות דפוס מאבן, בהן נקדחו חורים לייצור אסימונים, באופן שיציקת מתכת הברונזה החמה בלוחות, נועדה ליצירת אסימונים, כאשר החורים בצד הלוח האחד נמצאים כנגד האחרים בלוח השני המקביל. היה צורך לדייק בתהליך ייצור הלוחות ולפעול כך שקדיחת החורים במקביל בלוחות האבן, תהיה בהתאמה במקומות הנכונים. כפי שעולה מהממצא ייצור הלוחות נעשה בפזיזות והחורים שנקדחו לא היו בדיוק במקביל, כך שכתוצאה מכך

האסימונים נוצרו בצורה מוזזת, נתון שנראה על פי מצב טביעת המטבעות לכן נוצרו ה"מטבעות המוזזים" המאפיינים את מטבעות מתתיה אנטיגונוס וניתן להבחין בכך על דוגמאות למטבעות מעין אלה.

פגם נוסף במטבעות מתתיה אנטיגונוס הוא הרכב של כ 27% ממוצע עופרת בתכולת המטבעות, גורם שהביא לבליה רבה יותר בהשתמרות המטבעות. יחד עם זאת טיב המטבעות ברוב הממצא הוא ירוד מאד.

Fig 7. Coins of Antigonos

מסקנות

Conclusion

בתקופות הטביעה של המרד הגדול ומלכות מתתיה אנטיגונוס, בהן מתמקד המאמר, מאחר ולא היו מקובלים תקנים לאיכות המטבעות, מטבעת ירושלים טבעה מטבעות ארד בעיר, בדרך כלל באותה המתכונת שבה פעלה במשך כ- 200 שנה, דהיינו 132 לפנה"ס עד 70 לספירה.

בחלק מתקופות הטביעה: חשמונאית, נציבים, הורדוס והמרד הגדול, היו בעיר ובאזור מאבקים, מלחמות תכופות ומרידות, כי אז המטבעה נדרשה להגדיל את תפוקת המטבעות. לצורך כך, ניתן לשער שאף פעלה להגדיל את צוות עובדי המטבעה, גם בעובדים שאינם די מיומנים וכתוצאה מכך ירדה איכות וטיב המטבעות שהופקו על ידה.

מכאן המסקנה, שבסופו של דבר הכול תלוי בעובדי המטבעה שעסקו במלאכה ודרך ניהולה. היו בין העובדים שהקפידו יותר על הביצועים והיו שפחות. הכול תלוי בתמהיל העובדים מעת לעת. לפיכך התוצאות ניכרות על פי הממצא, שהיא בממוצע, איכות מטבעות ברמה בינונית ומטה.

מאחר ולפי הנראה, לא היו דרישות להקפיד אל איכות מטבעות הארד, אף שלדוגמא, חלק מהמטבעות נשאו סמלים של כלי המקדש וכן לעתים כתובות בעברית עתיקה המותאמות למרד או לשמו של השליט נוסף תואר על היותו כהן גדול, הרי שבסיכומו של דבר, היה על המטבעה אך ורק לעמוד במטרות, שהן כמויות הנדרשות על פי המצב הכלכלי במשק מעת לעת. אין זה למעשה חריג, שכך נראים התוצאות שמשתקפות בממצא המטבעות.

מאידך האוכלוסייה מצדה גלתה אדישות לטיב ואיכות המטבעות שברשותם וכל שהם היו זקוקים להם באותה עת, היה לשימוש במטבעות כאמצעי תשלום בעסקאות היום יומיות. מאחר והיה מקובל להשתמש במטבעות כפי שהן, באופן שתואר לעיל, כנהוג נמשך, למטבעה לא היה צורך לשנות את תהליכי הטביעה.

REFERENCES

- Ariel D.T. 2011. A First Century CE Mint South of Jerusalem? Numismatic Evidence. In G.D. Stiebel, O. Peleg-Barkat and D. Amit eds. *New Studies in the Archaeology of Jerusalem and its Surroundings. Collected Papers V*:16*-23*.
- Ariel D.T. 2012. Judean Perspectives of Ancient Mints and Minting Technology. *INR* 7:43–80 .
- Ariel D.T. and Fontanille J.-P. 2012. *The Coins of Herod: A Modern Analysis and Die Classification* (Ancient Judaism and Early Christianity 79). Leiden-Boston.
- Barkay R. 1992. The Processes of Production of Ancient Jewish Coins. *Rivon Le-Mehkar Le-Hagut Vele-Tarbut Yehudit* 2:92–101 (Hebrew).
- Bijovsky G. A Burning Testimony: Two Bronze Hoards from the Time of the First Jewish . Revolt. *INR* 4:73–81.
- Hendin D. 2009. The Metrology of Judean Small Bronze Coins. *AJN* (2nd series) 21:105–121
- Hendin D. 2010. *Guide to Biblical Coins*. Nyack (5th ed.).
- Hoover O. 2008. Seleucid Bronze Coinage Production. In A. Houghton, C. Lorber and O. Hoover. *SC* II. Vol. II, pp. 53–75.
- Kaufman J.C. 1995. *Unrecorded Hasmonean Coins from the J. Ch. Kaufman Collection* (Numismatic Studies and Researches 8). Jerusalem.
- Kaufman J.C. 2004 *Unrecorded Hasmonean Coins from the J. Ch. Kaufman Collection Part II* (Numismatic Studies and Researches 10). Jerusalem.
- Kloner A. 1976. Flan Moulds from Khirbet Rafi'. *'Atiqot* [ES] 11:112–113.
- Nicolaou I. 1990. *Paphos II: The Coins from the House of Dionysos*. Nicosia
- Zlotnik Y. 2012. Were Jewish Coins Struck on Attached Strips of Flans? *INR* 7:81–92.

All rights reserved

PLATE 1

דוגמאות לאיכות מטבעות המרד הגדול

PLATE 2

דוגמאות לאיכות מטבעות מימי מלחמת מתתיה אנטיגונוס בהורדוס

